

Kapcsolatok Balassi Bálint és Gál Sándor költészetében

felvidéki és sokban „végvári sorsú” Gál Sándor férfias paroláját, életerős alaptermészetét, dalos kedvét előbb ismertem meg, mint a munkásságát. De a költészete is megragadott. Az egyik legújabb versét így zárja: „...az éres örök ideje virágok szirmaiban lüktet” (*Estéli töredék*). Távlátosság, természetesség, életöröm sugárzik ezekből a szavakból. A „pünkösdi-közeli” verse kapcsán gondoltam vele kapcsolatban először Balassira. Eztán jött az elsőre talán különösnek látszó kérdés bennem, hogy a szívünkben olyan megbecsült, régi fogalom, mint a „végvári vitéz” vajon továbbélhet-e közöttünk a jelenlegi magyar viszonyok között is valamilyen megváltozott, módosult formában. Próbáltam átfogni és átérezni a Pozsony, Szenc, Mátyusföld, Csitár, Zólyom, Hibbe, Komárom, Sztregova, Szklabonya, Buzita, Stósz, Jászó, Kassa, Losonc, Borsi, Királyhelmec, Dobóruszka, Nagyszeglenc teret. Ebben él Gál Sándor, de ebben mozgott Balassi Bálint is. Sándornak köszöntésként, magamnak szórakozásként végigolvastam a verseiket, és próbáltam erőltetés nélküli kapcsolatokat találni közöttük, kíváncsian arra, hogy ebben a közös térben, de teljesen más időben és körülmények között élő és sokban más egyéniségű két magyar költő verseiben és magatartásában lehet-e találni találkozási pontokat a markáns különbségek mellett.

Balassi, „ez a garázda szívű úrfi szinte vérével érezte meg a reneszánsz életideálját”, írja róla Nagy László. „Műveiben a *vitézi-szerelmi-istenes* versek trichotómiája kapcsolódik össze” (Kelényi István). Az összehasonlításban én is ezt a vázat követem.

A „tündöklő szablyájú” Balassi (Nagy László) és a modern „bajvivőként” is vitézül helytálló Gál Sándor alkati rokonságának egyik elemét a közös, de eltérő formájú „vívószenvedélyükben” látom. „A vitézek közt csillag” Balassi „lelkéből a halhatatlan epekedés és meghatódottság rúgja ki a versek pünkösdi pompáját” (Nagy László). Sándor a szűkebb-tágabb környezete szinte minden elemét a lírája erejével, „élével” akarja meghódítani, le akarja győzni, birtokba akarja venni. A témagazdagsága lenyűgöző. A költészet örök témái mellett, mint a természet, szülőföld, anya, szerelem, megihletik az egyes tárgyak is (íróasztal, repülőgép). Küldetészerűen írja verseit sorstársainak, Fábry Zoltánnak, Balogh Edgárnak, Kányádi Sándornak, Ratkó Józsefnek (ebben megemlíti Balassit is). Nyitott a nagyvilágra (Niagara Falls, Oregon), és megérintik a nagy klasszikusok (Hemingway, Bulgakov, Ady).

De kezdjük a tematikus összehasonlítást.

A „haza is vitézség” mindkét élet és mindkét munkásság éltető eszméje.

„Ó én édes hazám, te szép Magyarország, Ki kereszténységnek viseled paizsát, Visesz pogány vérrrel festett éles szablyát, Vitézlő iskola, immár Isten hozzád!” (*Ó én édes hazám*).

Balassinak ezekből a testamentum hangulatú soraiból és a folytatás strófáiból – a búcsú gesztusa mellett – lehetetlen nem kiérezni a büszke biztonságot, emelkedettséget és sokszínű örömet, ami őt még a részekre szakítottságában is egységes, egyetlen Magyarországhoz és magyarsághoz, a „sok vitéz legényhez”, „a hamar lovakhoz”, „az angyalképet mutató szüzekhez”, a „kegyetlen szerelemhez”, „az átkozott sok versekhez” köti.

„mátyusföldtől a nyírségig feszül minden in és ideg...” (*homok*).

Gál Sándor így ír. Az ő szűkebb hazája, szülőföldje az a tér, amelyet a bevezetőben írtam körül, és ami most Szlovákiához tartozik, de aminek határai sokkal kevésbé voltak „átjárhatók” az elmúlt évszázadban, mint Balassi korában a három részre szakadt országé. Ezért volt és mai is nehezebb vállalás annak megélése, hogy számára és sokunk számára tovább létezzen egy tágabb, egy szellemi, lelki, és mondjuk, ki nyíltan, „eszményi” Magyarország, amelyben nem hatnak az új, politikai határok és a jelenlegi szörnyűségeink. Ebben a közösségben, ebben a hazában azért a határokon átnyúló, közös anyanyelv, kultúra, tradíció és egy szebb és értelmesebb magyar jövőről való közös gondolkodás – a hatalmas veszteségek ellenére – még nagyon sokunkat hegesztő fémnél erősebben köt össze!

A magyarként való helytállás nehézségeit a kisebbségi élet mindennapjaiban pontosan kimondja, érzékelteti Sándor.

„Haza... Otthon... Lassan bomló fogalmakká válnak.

Lényegét a hovatarozásnak Felszakították az évek, az utak” (*Észrevétlenül!*);

„lefelé élünk itt körülöttünk temetők...” (*lefelé élünk*);

„is száll a semleges ég az elmenőkkel

az öntudatlan vétkezőkkel

a nyelvük vesztett tétovákkal akik csak egyre mennek akik egyre csak távolodnak önmagukból is kitértorognak apáik szavát elfelejtik tegnapijukat rejtve rejtik néz utánuk küszöb kapu néz a sötét kapubálvány s kifordul az emléküik is a megnémult ajtók száján” (*távolodók*).

Ebben a helyzetben az előbb a világot „lírai vívószenvedéllyel” birtokba vevőnek nevezett magatartást Gál Sándornál talán értelmezhetjük olyan egészséges ösztönű, bátor, szellemi és emberi szolgálatnak, reakciónak is, hogy az – elégiával szemben vagy akár annak árán – az általa költészetbe emelt eszme, fogalom, táj, személy vagy tárgy hát kapjon végre a személyesen túl még „magyar” érintést, jelet és kapcsolódási pontot is. Ez a szellemi hódítás talán Gál Sándor egyik újkori, eleven „végvári vitézsége”! (Természetesen a „vég” szó földrajzi és nem időt, állapotot jelentő értelmében.) A jelenlegi határoktól független, közös haza létezésének eszményét pedig a kétségei között sincs ereje feladni:

„...mert nem tudható hogy jövőre lesz-e újra

hogy a szárny s a szív fölemeli-e a testet

a határok föl s az áramlatok örvényeit legyőzi-e az ösztönök bárha a fészket itt

a tél összetörte” (*Sokadik bonfoglalás*).

A szerelemben a féktelen szenvedélyű, Tannhauser lelkű trubadúr, magyar dalnok, Balassi Venus erejétől szenved, és az el nem érhető, szeretett hölgyért epekedik.

„Szerelem istenném Vénusnak ereje most meg megkörnyékezett,

Elmém nagy bánatban, szívem is új lángban Egy szép szűz miatt veszett...” (*Sofi nevére*).

„Szerelmedben meggyúlt szívem csak tégedet óhajt lelkem Én szívem, lelkem, szerelmem, idvez légy in Fejedelmem!

Juliámra hogy találék, örömbömben így köszönék, Térdet fejet neki hajték, kin ö csak elmosolyodik.” (*Hogy Juliára találá*).

„A birtokpereken megtépázott, végül lócséréléssel tengődő Balassinak csak a bécsi és lengyel szép Zsuzsannáktól, citerás örömlányoktól, porcogós Annokáktól lehetnek fájdalom nélküli emlékei” (Nagy László).

Gál Sándor a beteljesedő és teljességet adó szerelem lírikusa, akinél a szerelem magába olvasztja a környezetet, ezáltal megnöveli és feszültséggel tölti meg a szeretett társhoz írott sorok szépségét:

„öbleid gyönyörű kikötők fűz is éger fehér nyírfák hajladozása szerelem végtelen folyó fűvel behintett partjaid hónaljad bársonya öled madárfészke tél is nyár újjászületés...” (*sze-relem végtelen folyó*).

„...a mindenség részévé lettél befogadtál is befogadtattál az éjszaka előtt ahogy meg-virradt” (*asszony avatás*).

Balassi és Gál istenképe sokban különbözik egymástól. Balassinál a vallás napi lelki gyakorlat, az élete része, az önmagával való folytonos küzdelem mozgatója. Gál Sándor érez és elismer egy megfoghatatlan, kiismerhetetlen Urat, Teremtőt, akivel kommunikál, de akivel pöröl is, és akitől számon is kér. Ez két teljesen eltérő magatartás.

„A házi predikátor fogékony lélekre talált: gyermekségétől élete végéig kísérte Bálintot a töredelemnek Bornemissza fogalmazású élménye: a bűn utálásának, a Krisztus érdemeibe vetett hitnek és jobb élet erős fogadásának hullámai. Mindez a legcsekélyebb mértékben sem mond ellen a római egyház tanainak...”, írja Eckhardt Sándor Bornemissza Péter hatásáról Balassi életében. A lutheránus Bornemissza nevelte tanítványába a „pönitencia” három részének gyakorlását, a bűnnek utálását, a hitnek biztatását és a jócselekedet, vagyis a megjavulást.

„Bocsásd meg Úristen ifjúságomnak vétkét, Sok hitetlenségét, undok fertelmességét, Teröld el rútságát, minden álnokságát, Könnyebbits lelkem terhét” (*Szép Könyörgésekkel*, 6).

„Higgyünk mindörökké egyedül csak ő benne, Bűntől őrizkedjünk, ne távozzunk el tőle, Áldott az ő neve örökké mennyekbe, Ki most megkegyelmez!” (*Szép Könyörgésekkel*, 6).

„Krisztus meghalt érettem, hát én hogy kételkedjem? Te katonád voltam, Uram, és a te seregedben jártam” – ezekkel a szavakkal halt meg Balassi.

Gál Sándor világlátásában is jelen van a zsidó-keresztény vallás jelrendszere (*Az Éden és a Golgota között*). Az „ismét vétkeztél uram” felkiáltás azonban olyan kortársunktól származik, aki, mint Sütő András Káinja, „felvetett tekintetű” emberként néz szembe a Teremtéssel, „ a néma istennel”, a környező világgal, amelyben ott van „az isten kudarca” is, mivel

„...nincs megváltás sem jövő távlat

a túlvilág gyanús blöff hol újfent megaláznak” (*akárha keresztre vonva*).

Ugyanakkor nem lehet szabadulni ettől az érzéstől sem, hogy

„...kővé válnak a tiszta hangok s a csontok elporladnak itt nem az a kérdés meddig élek hanem hogy él-e a hit

túl magányon szenvedésen önmagát öleli a csend miként a bűnök istene

ki azzal pusztít hogy terem” (*délutáni zsoltár*);

vagy ettől:

„...az idő bilincse most összekattan

Tiszteljétek a lovakat

s jó szénát dobjatok elébük megérdemlik a szeretetet...

véget ér bennünk az Ember-Isten halálának halálával halunk

is nem lesz sírgödör se temetés

elérkezett az óra követhető az elnémulás szent elégiája Isten a CSEND s bár fölfoghatatlan Az Örök Tagadásban is ő énekel” (*mennynek és földnek*).

Két további témaazonosságot még meg kell említeni a két költő között.

Tudjuk, a *ló*, a „hamar ló” Balassi életének része volt. Megtörtént, hogy hátszlóért vett magának három leányt...

Gál Sándor az általa ismert lovakban a háborús, friss történelmünk áldozatait látja: „Lovak örökké vonuló árnyéka a rég benőtt utakon. Sörények lobogása, megvívott csaták zaja, csüdig süllyedő paták tompa dübögése” (*Lovak*).

A másik téma, ami a mostani összehasonlítás gondolatébresztője is volt nálam kettőjük között, a *Pünkösöd*. A záró téma is csak ez lehet tehát! Balassi így „nótázik”:

„Áldott szép Pünkösödnék gyönyörű ideje, Mindent egészséggel látogató ege, Hosszú úton járókat könnyebbítő szele!

Te nyitod rózsákat meg illatozásra, Néma fülemüle torkát kiáltásra, Fákot is te öltöztets sokszínű ruhákba.

Neked virágoznak bokrok, szép violák, Folyóvizek kutak csak neked tisztulnak, Az jó hamar lovak is csak benned vigadnak...” (*Áldott szép Pünkösödnék*).

Gál Sándor két verset szentelt a pünkösödnék. A korábbi versben ezt mondja:

„kivirulnak az orgonák is suhog-sistereg a zöld levegő ha választhatnék meghalni időt

ezt választanám...” (pünkösöd-közeli).

A nem régen készült, újabb versének sorai:

„...örvendezik a fűszál harmatos eper pirosa mozdul örök visszatérés pillanata mélységes mély vágy ideje halandó ki ezt nézed teli poharad mire ürted meghajolni a zöld béke trónusa előtt alázattal mintha isteni magasság lobogása fényesedne benne...” (*Pünkösöd*).

A szembenézéshez adják az erőt és örömet a vers folytatásában megjelenített, kozmikus dimenzióban is értelmezett fájdalommal, pusztulás és halál érzésével, amelynek csak az ilyen előzetes, lelki feltöltődés után lehet eredménye egy letisztult hangulat:

„mint mikor a folyó surrogása a parti kövekhez szól

a szelíd erővel csiszolja-gömbölyíti széppé valahányat ami mindenből megmarad látható is tapintható üzenet is ami szerteporlik is őrzi magában az egészet” (*Pünkösöd*).

E sorokon túl, végezetül, hadd rójam le tiszteletemet Gál Sándor személye és tevékenysége iránt még egy történettel is.

Jászón, Sándor kedves anyanyelvi táborozó helyén, a premontrei prépostság rendháza és temploma előtt kimagaslik a szép, erdei társai közül egy sequoia fenyő, a kalifornia óriásfenyő testvére. Állítólag Európában csak még egy van belőlük valahol. Nemrég jártam ott, és hálás tisztelettel gondoltam Sándorra és anyanyelvőrző társaira, mivel a több száz éves épületről és fáról az útikönyvön és a kifüggesztett ismertetőn túli információkat *magyar* nyelven kaphattam ott egy szembeszomszédtól... ☒